

УДК 94 (476) «1918/1921»

Геннадій Дедурін

УКРАЇНСЬКИЙ НАПРЯМОК ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ БНР (1918–1921 РР.)

Завершення Першої світової війни, революції у Росії та країнах Європи відчутно активізували процеси націотворення серед молодих народів Європи, зокрема білорусів і українців. Великі держави не надто прихильно ставилися до їх державницьких устремлінь, що робило вкрай важливим налагодженнями взаємодії між цими народами. Українці децю раніше спромоглися створити власну республіку та оголосити її незалежність. Крім того, УНР були визнана низкою країн, зокрема Німеччиною. Це робило позиції українців у взаємовідносинах з білорусами більш виграними. Починаючи з квітня 1918 р., БНР кілька разів надсилали свої делегації до Києва, головною метою яких було офіційне визнання Білоруської республіки з боку України та встановлення між ними справедливих кордонів. Проте, слабка підготовленість до переговорів білоруських делегатів, часта зміна політичних режимів в Україні та загальна несприятлива для обох молодих республік міжнародна ситуація, не дозволила досягти значних результатів, які б вплинули на подальшу їх долю.

Ключові слова: Білоруська Народна Республіка, Українська Народна Республіка, дипломатія, кордони, федерація.

На завершальній стадії Першої світової війни відбулася активізація національних рухів ряду народів Центрально-Східної Європи, які прагнули до набуття власної державності, що здавалося можливим за нових політичних обставин. Так, незалежність отримали Литва, Латвія, Естонія, відновлено польську державність. Однак не завжди ці прагнення знаходили підтримку у провідних європейських держав. Зокрема, позиція як країн Антанти, так і Четверного союзу виключала визнання самостійності Білоруської Народної Республіки (далі – БНР), проголошеної в березні 1918 року. Білоруське питання переважно розглядалося лише у контексті польсько-російських відносин, а саме БНР сприймалася великими державами виключно у ролі об'єкту їх зовнішньополітичних комбінацій.

За таких обставин лідери БНР мали бути зацікавлені у налагодженні конструктивних відносин з найближчими сусідами з подібною історичною долею та культурою, які, так само боролися за визнання власної державності на міжнародній арені. Діячів Української Народної Республіки (далі – УНР) та БНР єднала соціалістична риторика, подібність політичних принципів, схожі шляхи розвитку національних рухів. Більш того, слід враховувати той факт, що на прийняття доленосної III Уставної грамоти БНР, яка проголошувала незалежність республіки, безпосередньо вплинули процеси, що паралельно відбувалися в Україні, а саме проголошення у січні 1918 року IV Універсалу. Отже, саме досвід білорусько-українських відносин під час боротьби обох народів за здобуття власної державності є беззаперечно актуальним.

Звертаючись до історіографії питання, слід зазначити, що українсько-білоруські відносини часів революції, привертати значно менше уваги істориків, ніж українсько-польські або білорусько-польські чи білорусько-литовські стосунки. Окремі аспекти цієї проблеми з українського боку досліджували В. Мартиненко, В. Матвієнко [1–4], а з білоруського – М. Касцюк, В. Лебедзева, Н. Мезга, Т. Павлова [5–8]. Проте комплексного дослідження українського вектору зовнішньої політики БНР до сьогодні бракує.

Метою автора є прослідкувати основні етапи розвитку білорусько-українських відносин у 1917–1921 рр. та встановити специфіку впливу різних національно-державних форм України і Білорусі на характер їх взаємовідносин. Це дозволить відповісти на питання, чи повністю тогочасні політики використали їх потенціал, а якщо ні, то що ж стало цьому на заваді.

Наприкінці 1917 року, комісар юстиції і внутрішніх справ Великої білоруської ради Я. Варонко звертався до виконкому Української Центральної Ради (далі – УЦР) з проханням надати йому можливість ознайомитися з її діяльністю в період з березня – грудень 1917 р. Хоча сумнівним виглядає твердження білоруського автора М. Касцюка, що зазначений період «демократичні сили України використали у повній мірі, ефективно та результативно» [5, с. 115]. Все ж, отримана тоді інформація відіграла не останню роль під час підготовки рішень II-го Всебілоруського з'їзду.

Вже через декілька днів після проголошення незалежності БНР, у Одесі виникає комітет з національних білоруських справ, який мав згуртувати навколо себе білоруську діаспору, насамперед білорусів-солдатів Румунського та Південно-Західного фронтів, які розглядалися у якості майбутньої основи національних збройних сил і біженців із Західної Білорусі, які залишили рідні домівки у 1915 р., не бажаючи залишатися під німецькою окупацією.

Крім того, на той час на території УНР вже існували «Білоруське бюро товарного обміну», «Товариство білорусько-українського зближення», «Білоруський комітет допомоги жертвам війни» [9, с. 108].

У квітні 1918 р. до Києва вирушила дипломатична місія від білоруського уряду в складі членів Ради БНР А. Цвікевіча, С. Рак-Михайловського та М. Тремповича. У Києві до делегації долучилися голова місцевої білоруської народної організації «Зорка» І. Красковський та, у якості консультантів – старшина білоруської організації на території України – І. Курілович і професор М. Довнар-Запольський [6, с. 99]. Присутність знаного історика надала чимало додаткових аргументів білорусам, які намагалися послідовно дотримуватися принципу самовизначення і державно-національних інтересів своєї республіки.

Ця місія фактично стала першим дипломатичним досвідом молодого республіки. Її завданням було не тільки налагодження контактів з українцями та досягнення дипломатичного визнання з боку УНР, але й зустрічі з представниками німецької окупаційної влади та схвалення їх до згоди на створення білоруських збройних сил. Зрештою, білоруси хотіли перетворити Київ у своєрідний медійний майданчик, з якого ретранслювати своє бачення подій у регіоні до країн Європи.

Члени делегації зустрілися на початку квітня 1918 р. практично з усіма керівниками УЦР, в тому числі і з М. Грушевським, керівниками військового міністерства, внутрішніх справ і зовнішніх справ [10, с. 29]. Українські політики, в цілому, позитивно поставилися до змісту III-ї Уставної грамоти, відзначаючи свою зацікавленість в створенні дружньої, нейтральної держави на кордонах УНР, однак визнати БНР не поспішали, посилаючись на умови Брест-Литовського договору.

У білорусів занепокоєність викликало знаходження на території України II-го корпусу Війська Польського. Представники БНР мали інформацію, що українська влада планує вислати корпус з УНР до Білорусі, де відбудеться його з'єднання з I-м корпусом під командуванням Ю. Довбур-Мусницького, що з липня 1917 р. перебував у Могильовській губернії [9, с. 109]. Білоруські делегати небезпідставно вважали, що це може зміцнити польські позиції у Білорусі та стати загрозою для молодого білоруської державності. Врешті-решт, ці корпуси були обеззброєні німцями та інтерновані до Польщі.

Проблемним залишилося питання про спірні території на білорусько-українському прикордонні [11, с. 485–488]. Воно виникло у лютому 1918 р., коли внаслідок перемовин УЦР з представниками Центральних країн у Брест-Литовську, західна частина білоруського Полісся, що знаходилася під німецькою окупацією, передавалася УНР [6, с. 97]. Це рішення заважало втіленню положень III-ї Уставної грамоти щодо об'єднання у складі БНР всіх земель, де етнічно переважали білоруси.

15 квітня 1918 р. до Міністерства закордонних справ УНР надійшла заява А. Цвікевіча, у якій білоруська сторона обґрунтовувала свою незгоду зі встановленим кордоном між республіками, пропонуючи українцям створити спеціальну комісію, яка б спільно із білоруською делегацією, вирішила цю проблему [12, арк. 5]. УНР задовольнила цю вимогу, створивши подібну комісію на чолі з А. Ліхнякевічем – членом УЦР, але практичних результатів її діяльність не мала. Українці не хотіли брати за основу територіального розмежування етнографічну карту Я. Карського та пропозиції М. Довнар-Запольського, посилаючись на карти, складені німецьким генштабом та ставили під сумнів претензії БНР щодо Західного Полісся, вказуючи, що зазначену територію УНР отримала згідно з Брест-Литовським договором, укладеним в той час, коли Білорусь ще не мала права суб'єктності у міжнародних відносинах.

Українська сторона керувалася передусім не етнічними, а стратегічними міркуваннями. Розуміючи слабкість білоруської державності, представники УНР хотіли «відсунути» свої кордони якомога далі на північ, що створювало певний елемент безпеки у випадку захоплення Білорусі Росією чи Польщею. Крім того, через цей регіон проходили важливі транспортні комунікації, насамперед залізнична колія Гомель-Пінськ. З огляду на ці обставини та загальну слабку підготовленість членів делегації до обговорення подібних питань, М. Довнар-Запольський припустив, що для білорусів більш вигідним буде винесення питання щодо кордонів на розгляд міжнародних конференцій за участі великих держав. Він хотів скористатися протиріччями між Німеччиною і Росією, які були незацікавлені у появі потужних України та Польщі, у інтересах Білорусі. Через це, історик запропонував своїм колегам змінити тактику, вдавшись до затягування переговорного процесу, але, водночас, надто не загострюючи стосунки з УНР, що могло поставити під сумнів існування єдиної позиції республік у стосунках з радянською Росією. Його підтримали С. Рак-Михайловський та І. Красковський. Таким чином, починаючи з 21 квітня 1918 р., білоруси не загострювали увагу на питанні кордонів, змістивши акценти на економічні взаємовідносини між республіками [6, с. 104].

Українці розцінили ці зміни, як прояв слабкості та невпевненості білоруської делегації і вже наступного дня почали в ультимативній формі вимагати від неї визнання належності залізниці Пінськ-Гомель до УНР [9, с. 110]. Білоруси, посилаючись на «хворобу» їх місії А. Цвікевіча та відсутності зв'язку із Мінськом, відмовилися давати будь-які коментарі з цього приводу. Отже, питання кордонів залишалось відкритим. Наступний раунд переговорів щодо кордонів мав відбутися 29 квітня. Білоруська сторона навіть підготувала проект «Прелімінарного договору між

УНР та БНР у справі державних кордонів» [13, с. 134]. Але до його розгляду справа не дійшла. Того дня у Києві відбулася зміна влади.

Не надто успішними виявилися і перемовини щодо надання фінансової допомоги Білоруській республіці з боку УНР врешті-решт залишилося не вирішеним. Також білоруси намагалися за допомогою діячів УЦР увійти в контакт з представниками більшовицької Росії, використавши для цього заплановані на травень 1918 р. переговори між УНР і більшовиками у Курську. Серед небагатьох здобутків цього візиту можна віднести хіба що досягнення домовленості стосовно створення окремого органу, що мав займатися регулюванням торгівельних відносин між Україною та Білоруссю [5, с. 117]. Це мало стати передумовою до укладання повноцінної торгівельної угоди.

Доволі несподівано нова українська влада виявила зацікавленість у продовженні контактів із білоруською делегацією. Невдовзі білорусів прийняли голова гетьманського уряду Ф. Лизогуб та міністр закордонних справ Д. Дорошенком. Подібні аудієнції дали певні результати: Білоруський комітет біженців отримав фінансову допомогу від української влади, отримано дозвіл на відкриття у Києві білоруського перехідного концентраційного пункту, який мав допомагати біженцям, що поверталися із Росії, розпочалося видання газет «Белорусское эхо» і «Белорусское слово» тощо. Українська Держава надала згоду на заснування у Києві білоруської торгівельної палати, яку мав очолити М. Довнар-Запольський [9, с. 111]. За її сприяння укладено договори про постачання із БНР до УНР деревини та цукру і зернових у зворотному напрямку.

Певними здобутками у дипломатичній площині стало відкриття у травні 1918 р. в Києві білоруського консульства, на чолі якого став П. Тремпович, а представляти інтереси України в Мінську прибув А. Квасницький [2, с. 263]. У серпні білоруське консульство з'явилося і в Одесі. Воно мало реєструвати білорусів та видавати їм відповідні посвідчення.

1 червня 1918 р. на засіданні делегації Народного Секретаріату БНР в Україні вперше озвучено пропозицію української сторони про встановлення федеративних відносин між Білоруссю і Україною [10, с. 30]. Вона викликала бурхливі дискусії серед білоруських делегатів, які так і не змогли з цього приводу ухвалити жодного конкретного рішення. На тлі цих успіхів у взаємовідносинах викликало занепокоєння відсутність спільного бачення щодо вирішення питання українсько-білоруського прикордоння. Уряд П. Скоропадського проголосив про утворення Поліської губернії з включенням до її складу білоруських повітів. Розпочалася систематична українізація цих територій. З цим не погодилися представники Союзу землевласників Пінського, Мозирського, Речіцького і Гомельського повітів, які звернулися до Народного Секретаріату БНР з проханням надати підтримку білоруському населенню зазначених територій [13, с. 147].

Гетьманат не поспішав відновлювати переговори з цього приводу, що, з часом, зробило подальшу присутність білоруської делегації позбавленою сенсу, до того ж у Білорусі у червні-липні 1918 р. виникла урядова криза. Білоруси повернулися у Мінськ.

У липні 1918 р. Київ відвідав новий голова уряду БНР Р. Скірмунт. Він був політиком яскраво вираженої проницької орієнтації і сподівався, під час візиту досягнути порозуміння не тільки із Гетьманатом, але й отримати визнання з боку Німеччини. Однак, будь-які практичних результатів його поїздка не мала.

В умовах зростаючої загрози від експансіоністських планів більшовиків, втілених в ідеї «світової революції», восени 1918 року лідери БНР повернулися до обговорення планів створення федерації з найближчими сусідами. Це був єдиний шанс зберегти свою державність. Ця місія покладалася на нову білоруську делегацію на чолі з головою Ради народних міністрів БНР А. Луцкевичем, яка прибула до Києва 22 вересня 1918 р. На порядку денному знову виникли плани україно-білоруського союзу, що мав відбуватися на засадах вироблення єдиних митних правил, дотримання обопільно погодженого курсу у зовнішній політиці та створенні україно-білоруських збройних сил, але за умови збереження двох територіальних армій [13, с. 269]. Вибір України, як партнера по федерації, не був випадковим. Крім очевидних причин – рішення взаємних територіальних суперечок, налагодження поставок продовольства, в якому Білорусь відчувала дефіцит, етнокультурна близькість народів, слід ще раз підкреслити наявність орієнтації лідерів БНР при виробленні свого політичного курсу, на приклад України.

Надзвичайна делегація Ради БНР в Києві передала до Мінська Народному Секретаріату важливу інформацію про те, що ряд міністрів в уряді українського гетьмана П. Скоропадського прихильно ставиться до ідеї об'єднання Білорусі і України. З огляду на це, білоруські представники резюмували, що «українці охоче підуть на зустріч зміцненню білоруської державності і створенню збройних сил Білорусі, надаючи фінансову допомогу, поставляючи зброю та інше, якщо на це буде згода Німеччини» [13, с. 270]. Вони також пропонували докласти максимум зусиль у справі піднесення національної самосвідомості та зростання підтримки ідеї створення незалежної держави власне в середовищі білоруського народу. Тільки це могло підвищити значимість

білорусів в ході переговорного процесу як в очах українців, так і німців, що було особливо важливим.

Наприкінці вересня А. Луцкевич під час особистої зустрічі з Д. Дорошенко, передав йому таємний меморандум, у якому надзвичайна делегація Ради БНР прохала гетьманський уряд представляти інтереси білорусів у Берліні та з'ясувати за яких обставин Німеччина погодиться визнати білоруську державність та підтримуватиме формування білоруських військових формувань [9, с. 112].

На початку жовтня відбулася зустріч А. Луцкевича з П. Скоропадським, який обіцяв прискорити процес офіційного визнання незалежності БНР [10, с. 30]. Були також візити Д. Дорошенко та Ф. Лизогуба, під час яких білоруська сторона намагалася довести обопільну важливість визнання Україною білоруської державності. Проте Гетьманат не поспішав робити конкретних кроків і 5 листопада 1918 р. члени делегації Ради народних міністрів БНР залишили Київ так і не досягнувши своєї головної мети – визнання де-юре Україною державної незалежності Білорусі.

Поразка Німеччини у Першій світовій та крах Гетьманський держави П. Скоропадського, змусили білорусів тимчасово відмовитися від активних дипломатичних дій в українському напрямку і у листопаді 1918 р. білоруські політики зосередили свою увагу на створенні федеративної держави з Литвою, проте повністю відмовлятися від українського вектору вони не збиралися. 22 листопада 1918 р. до Києва знову прибуває дипломатична місія з Мінська на чолі з вже досвідченим в українському питанні А. Цвікевичем. Її основною метою було встановлення контактів з новим українським урядом Директорії УНР та підтримання торгівельних відносин. У березні 1919 р. білоруси отримали згоду Директорії на грошову позику у розмірі 4 млн карбованців. Половини цієї суми Мінськ отримував одразу готівкою, а іншу мав отримати згодом через банківські установи Берліна та Відня [14, с. 151].

У травні 1919 р. зростаюча недовіра тодішнього глави уряду БНР А. Луцкевича до литовських союзників черговий раз змусила білоруських політиків активізувати український напрямок своєї діяльності. Так, з метою поновлення переговорного процесу до Києва у липні вирушила чергова делегація на чолі з А. Цвікевичем та А. Смолічем, а в одному із пунктів, відправленої в Париж «Інструкції для дипломатичної делегації на мирній конференції», вказувалося: «Особливо тісний контакт підтримувати з українцями. Порушити питання про можливість військового союзу з Україною. Залежно від позиції литовців, потенційно бути готовими до обговорення з українцями можливості використання такого союзу для подальшого втілення ідеї білорусько-української федерації» [15, с. 63].

На початку жовтня білоруські делегати нарешті зустрілися з С. Петлюрою у Кам'янці-Подільському [10, с. 31]. Керівництво УНР визнало повноваження делегації і призначило свого посла до уряду БНР. Утім, наступ денікінців завадив подальшому встановленню зв'язків між республіками і наприкінці 1919 року вони перебували майже в стані анабіозу.

Варшавський договір, укладений С. Петлюрою у квітні 1920 р. з Польщею, не брав до уваги інтересів БНР і, фактично, позбавляв будь-якої перспективи подальші контакти між її керівництвом і українськими політиками з оточення Головного Отамана. Натомість, у жовтні 1920 р., під час переговорів у Ризі між Польщею та радянською Росією щодо умов прелімінарної мирної угоди, делегація БНР намагалася узгодити свою позицію із галицькими українцями, які теж прибули до Латвії виказати своє обурення дискримінаційними для білорусів і українців умовами договору. Обидві делегації навіть виступили із спільною заявою, що засуджували політику Москви і Варшави [8, с. 126]. Утім, вона була проігнорована.

Таким чином, планам українсько-білоруської федерації не судилося здійснитися. Українські політики часів революції не відрізнялися послідовністю у своїй зовнішньополітичній стратегії і в умовах вкрай хиткого внутрішньополітичного становища, були зацікавлені у діалозі з тими силами, які могли надати їм реальну допомогу. Білорусів серед них вони не бачили. На це були і об'єктивні причини: орієнтація значної частини білоруського суспільства на радянську Росію, загальна пасивність білорусів, відсутність чітко визначених національних прагнень – все це не дозволяло розглядати БНР у якості повноцінного партнера.

Ризький мир 1921 року між Польщею і радянською Росією, ставив обидві сторони у вкрай невігідне становище на міжнародній арені, змушуючи з жалем згадувати про втрачені раніше можливості більш ефективної взаємодії. Проте, з іншого боку, саме існування УНР та БНР, не в останню чергу, підштовхнуло більшовиків до створення їх радянських альтернатив, що дозволило, нехай і у спотвореній формі, отримати українцям і білорусам певну ерзац-державність.

Список використаних джерел

1. Мартиненко В. До питання українсько-білоруських стосунків наприкінці 1917 – на початку 1918 р. // Література та культура Полісся. Ніжин, 2002. Вип. 17. С. 166–168.
2. Мартиненко В. Проблема кордонів у

контексті налагодження українсько-білоруських відносин 1918 р. // Література та культура Полісся. Ніжин, 2009. Вип. 56. С. 259–267. 3. Матвієнко В. Державно-політичні відносини та налагодження економічного співробітництва Української держави з Білоруською Народною Республікою // Пам'ять століть. 2003. № 1. С. 47–58. 4. Матвієнко В. Розвиток українсько-білоруських відносин за доби Директорії // Вісн. Акад. праці і соц. відносин Федер. Профспілок України. 2002. № 2, ч. 2. С. 39–41. 5. Касцюк М. Беларуска Народноя Рэспубліка – Українська Народная Рэспубліка: некаторыя асаблівасці шляху і ўзаемаадносін // Наук. пр. іст. ф-ту Запоріж. держ. ун-ту / Запоріж. нац. ун-т, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса НАН України. Запоріжжя: Просвіта, 2008. Вип. 24: Соціальні та національні чинники революцій і реформ в Україні: проблеми взаємовпливів (до 90-річчя УНР). С. 114–118. 6. Лебедзева В. Дыпламатычная місія БНР у перамовах з Украінай (1918 г.) // Białoruskie Zeszyty Historyczne. Białystok, 2001. Т 15. С. 97–108. 7. Лебедзева В. Тэрытарыяльнае пытанне на беларуска-ўкраінскіх перамовах 1918 г.: факталагічны і крыніцазнаўчы аспекты // Архівознаўство. Археаграфія. Джерелознаўство: міжвід. зб. наук. пр. К., 2000. Вип. 2: Архівознавіччя чытання. С. 104–113. 8. Мезга Н. Роль М. В. Довнар-Запольского в белорусско-украинских переговорах 1918 г. // Наук. зап. Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Сер.: Історія. Вінниця, 2006. Вип. 11: За матеріалами II Міжнар. наук. конф. «Національна інтелігенція в історії та культурі України у ХІХ–ХХІ століттях» (26–27 жовтня 2006 р.). С. 108–112. 9. Міхалюк Д. Дипломатичні зносини Білоруської Народної Республіки та Української Народної Республіки і Гетьманату у світлі документів (березень-грудень 1918 р.) // Студії з архів. справи та документознавства. К., 2004. Т. 12. С. 107–114. 10. Ціхаміраў А. В. Станаўленне і развіццё беларуска-украінскіх адносін у 1918–1920 гг. // Веснік БДУ. Сер. 3. 2005. № 3. С. 28–33. 11. Довнар-Запольский М. История Белоруссии. Мн.: Беларусь, 2003. 678 с. 12. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 2592. Оп. 1. Спр. 62. 13. Архивы Белорусской Народной Республики / Составитель С. Шупа. Вильно-Нью-Йорк-Менск-Прага, 1998. – Т.1. – Кн.1. 14. Михнюк В., Климович Н., Гесь А. Апостол национального возрождения // Неман. 1995. № 1. С. 127–166. 15. Лісты Антона Луцкевіча з часу Парыжскай мірнай канферэнцыі // АРСНЕ. 2006. № 10. С. 54–81.

References

1. Martynenko V. Do pytannya ukrayins'ko-bilorus'kykh stosunkiv naprykinci 1917 – na pochatku 1918 r. [On the issue of Ukrainian-Byelorussian relations in the end of 1917 – early 1918]. Literatura ta kul'tura Polissya. Nizhyn, 2002. Vyp. 17. S. 166–168. 2. Martynenko V. Problema kordoniv u konteksti nalagodzhennya ukrayins'ko-bilorus'kykh vidnosyn 1918 r. [The problem of borders in the context of the establishment of Ukrainian-Belarusian relations in 1918]. Literatura ta kul'tura Polissya. Nizhyn, 2009. Vyp. 56. S. 259–267. 3. Matviyenko V. Derzhavno-politychni vidnosyny ta nalagodzhennya ekonomichnogo spivrobitytstva Ukrayins'koyi derzhavy z Bilorus'koyu Narodnoyu Respublikoyu [State-political relations and establishment of economic cooperation of the Ukrainian state with the Belarusian People's Republic]. Pam'yat' stolit'. 2003. № 1. S. 47–58. 4. Matviyenko V. Rozvytok ukrayins'ko-bilorus'kykh vidnosyn za doby Dyrektoriyi [Development of Ukrainian-Byelorussian relations in the era of the Directory]. Visn. Akad. prac i socz. vidnosyn Feder. Profspilok Ukrayiny. 2002. №2, ch. 2. S. 39–41. 5. Kascyuk M. Belaruskaya Narodnaya Respublika – Ukrainskaya Narodnaya Respublika: nekatoriya asablivasci shlyaxu i vzaemaadnosin [Belarusian People's Republic – Ukrainian People's Republic: the way some features and relationships]. Nauk. pr. ist. f-tu Zaporiz. derzh. un-tu / Zaporiz. nacz. un-t, In-t polit. i etnonacz. doslidzh. im. I. F. Kurasa NAN Ukrayiny. Zaporizhzhya: Prosvita, 2008. Vyp. 24: Social'ni ta nacional'ni chynnyky revolyucij i reform v Ukrayini: problemy vzayemovplyviv (do 90-richchya UNR). S. 114–118. 6. Lebedzeva V. Diplomatichnaya misiya BNR u peramovax z Ukrainaj (1918 g.) [BNR diplomatic mission in the negotiations with Ukraine (1918)]. Białoruskie Zeszyty Historyczne. Białystok, 2001. Т 15. S. 97–108. 7. Lebedzeva V. Teritaryal'nae pitanne na belarуска-ukrayinskix peramovax 1918 g.: faktalagichni i krinicaznavchchi aspekti [The territorial issue on the Belarusian-Ukrainian talks 1918.: And factual aspects krynicaznavchchi]. Arxivoznavstvo. Arxeografiya. Dzhereloznavstvo: mizhvid. zb. nauk. pr. K., 2000. Vyp. 2: Arxivoznavchchi chytannya. S. 104–113. 8. Mезга N. Rol' M. V. Dovnar-Zapol'skogo v belorussko-ukrayinskix peregovorah 1918 g. [The role of M.V. Dovnar-Zapolsky in the Belarusian-Ukrainian negotiations of 1918]. Nauk. zap. Vinnycz. derzh. ped. un-tu im. M. Kocyubyn'skogo. Ser.: Istoriya. Vinnyca, 2006. Vyp. 11: Za materialamy II Mizhnar. nauk. konf. «Nacional'na inteligenciya v istoriyi ta kul'turi Ukrayiny' u ХІХ–ХХІ stolittiyax» (26–27 zhovtnya 2006 r.). S. 108–112. 9. Mihalyuk D. Dyplomatychni znosyny Bilorus'koyi Narodnoyi Respubliki ta Ukrayins'koyi Narodnoyi Respubliki' i Get'manatu u svitli dokumentiv (berezen'-gruden' 1918 r.) [Diplomatic relations between the Belarusian People's Republic and the Ukrainian People's Republic and Hetmanate in the light of documents (March-December 1918)]. Studiyi z arxiv. spravy ta dokumentoznavstva. K., 2004. T. 12. S. 107–114. 10. Cixamirav A. V. Stanavlenne i razvichczyo belarуска-ukrayinskix adnosin u 1918–1920 gg. [Formation and development of the Belarusian-Ukrainian relations in 1918–1920]. Vesnik BDU. Ser. 3. 2005. № 3. S. 28–33. 11. Dovnar-Zapol'skij M. Istorija Belorussii [History of Belarus]. Mн.: Belarus', 2003. 678 s. 12. Central'nyj derzhavnyj arxiv vyshhyh organiv vlady ta upravlinnya Ukrayiny, f. 2592, op. 1, spr. 62. 13. Arhivy Belorusskoj Narodnoj Respubliki [Archives of the Byelorussian People's Republic] / Sostavitel' S. Shupa. Vil'no-N'ju-Jork-Mensk-Praga, 1998. T.1. Kn.1. 14. Mihnyuk V., Klimovich N., Ges' A. Apostol nacional'nogo vrozozhdenija [Apostle of National Revival]. Neman. 1995. № 1. S. 127–166. 15. Listi Antona Luczkevicha z chasu Parizhskaj mirnaj kanferenczii [Anton Lutskevich letters from the time of the Paris Peace Conference]. АРСНЕ. 2006. № 10. S. 54–81.

Gennadii Dedurin

UKRAINIAN DIRECTION OF FOREIGN POLICY BNR (1918–1921)

At the final stage of the I World War, the national movements of a number of peoples of Central and Eastern Europe, which sought to gain their own statehood, became more active. Under these circumstances, the leadership of the BNR needed to establish constructive relations with its closest neighbors: the Poles, Lithuanians, Ukrainians.

A few days after the proclamation of the independence of the BNR on March 25, 1918, a diplomatic mission was sent to Kiev from the Belarusian government headed by A. Tsvikevich, who met almost all the leaders of the Central Rada, including M. Hrushevsky, in early April. This mission was in fact the first diplomatic experience of the young republic.

Ukrainian politicians, on the whole, reacted positively to the content of the Third Charter, noting their interest in creating a friendly neutral state on their borders, but they did not hurry to recognize the BNR, referring to the terms of the Treaty of Brest-Litovsk. The issue of disputed territories in the Belarusian-Ukrainian borderland remained unresolved.

The plans of the Ukrainian-Belarusian federation were not to be realized. The Ukrainian side did not differ in consistency in its foreign policy strategy and in the conditions of a very shaky domestic political situation, was interested in a dialogue with those forces that could give it real help. The Ukrainian politicians did not see the Belarusians among them.

After of the Treaty of Riga in March 18, 1921 between Poland and Soviet Russia put both sides at a very disadvantageous position in the international arena, forcing us to regretfully recall the opportunities missed earlier for more effective cooperation.

Key words: Belarusian People's Republic, Ukrainian People's Republic, diplomacy, borders, federation.

УДК 94(438)

Ігор Римар

ПРОБЛЕМА РЕЦЕСІЇ ТАКТИКО-СТРАТЕГІЧНОЇ МОДЕЛІ ІІІ ІНТЕРНАЦІОНАЛУ (СЕРПЕНЬ-ЛИСТОПАД 1939 Р.)

У статті розглянуто проблему рецесії тактико-стратегічної моделі ІІІ-го Інтернаціоналу упродовж серпня-листопада 1939 р. Використовуючи архівні документи, автором проаналізовано поворот, здійснений після підписання пакту Молотова-Ріббентропа, виділено його основні етапи, охарактеризовано значення та вплив нової тактико-стратегічної моделі Комінтерну на комуністичні партії країн Європи. У статті розкривається зв'язок та залежність керівництва Комінтерну від Й. Сталіна та ВКП(б) при виробленні рішень, програмних установок та визначенні цілей міжнародного комуністичного руху в перші місяці Другої світової війни, їхня тісна взаємопов'язаність з цілями та завданнями, які переслідувала радянська зовнішня політика в зазначений період.

Ключові слова: Комінтерн, ВКП(б), рецесія, тактико-стратегічна модель, пакт Молотова-Ріббентропа, Друга світова війна.

«Під час війни поділ капіталістичних держав на фашистські та демократичні втратив будь-який сенс» [22, с.115] – у цій формулі, висловленій Й. Сталіним під час зустрічі з Г. Димитровим, генеральним секретарем ІІІ-го Інтернаціоналу (далі – Комінтерну), 7 вересня 1939 р., висловлено основний зміст зміни тактико-стратегічної моделі Комінтерну, яка відбулася у серпні-листопаді 1939 р. Але разом з тим перед істориками постає досить складне завдання, а саме – виявити основні причини та зміст даного повороту сталінської зовнішньої політики, та зрештою і політики Комінтерну, до зближення з нацистською Німеччиною у серпні 1939 р. Більшість підходів до даної проблеми зосереджують свою увагу, в основному, на питанні захисту СРСР від іноземної інтервенції та нової війни, переорієнтацію агресивної німецької політики на Захід.

Актуальність проблеми полягає у тому, щоб, використовуючи напрацювання російських істориків за останні десятиліття та документи (в першу чергу збірники документів Російського державного архіву соціальної та політичної історії), що розглядають цей період, дослідити зміну зовнішньополітичного курсу СРСР, а також тактико-стратегічної моделі Комінтерну, через призму не тільки захисту кордонів «країни Рад» від війни, але і з точки зору «рецесії моделі» (від лат. «recessio» – «відступ»), насамперед тактико-стратегічної моделі Комінтерну впродовж серпня-листопада 1939 р.